MÂÛN

(kamu hakkı)

Kelime olarak tek yerde geçen mâûn, Seb'ul-Mesânî bir surenin adı yapılarak Kur'an mesajı açısından önemi gözden kaçırılmayacak bir belirginliğe ulaştırılmıştır. Aynı adı taşıyan Mâûn suresinin beyyineleri dikkate alınarak değerlendirildiğinde şunu söylemek gerekecektir:

Kur'an'ın insanoğluna bahşettiği ölümsüz mesajın ruhunu özetleyen, temel kodlarını veren iki sure vardır. İkisi de yedi ayetlik ve çok kısa olan bu surelerin ikisi de ilk inen surelerdendir: Fatiha 5. sure, Mâûn 17. sure.

Biz, Mâûn suresinin muhteşem mesajını ayrıntılarıyla gösterebilmek için müstakil bir eser yazmış bulunuyoruz: *'Mâûn Suresi Böyle Buyurdu'* (Yeni Boyut Yay. İstanbul, 2011) Okumakta olduğunuz maddenin esasını, bu eserin çok kısa bir özeti oluşturacaktır.

Mâûn suresinde verilmek istenen mesai apavrı bir mesajdır ve gündeme getirilen konu dinin din adı altında saf dışı edilmesidir.

Sureye göre, dini yalan sayan, yani inkâra gitmediği halde dinin işe yarar bir biçimde hayata girmesini engelleyen kişi (veya kişiler) veya zihniyetler şu suçları işlerler: Yetimi itip kakmak, yoksul ve açların doyurulmasına destek olmamak, ibadetleri, duaları (özellikle namazı) riya aracı haline getirmek, kamu mal ve haklarının ait oldukları yere ulaşmasına engel olmak.

Sure, birinci ayetinde sorduğu sorunun özet yanıtını son ayette vermiştir: Birinci ayet soruyor: "Dini yalan sayanı görüp bildin mi?" 2 ila 6. ayetlerde sorunun ayrıntılı cevabı veriliyor. Ve son ayet olan 7. ayette sorunun kısa yanıtı geliyor: "Onlar, kamu haklarının, ait oldukları yere ulaşmasına engel olanlardır."

'MESÂNÎDEN YEDİLİ' SURE

Kur'an, Mâûn suresini, aynen Fatiha suresi gibi, 'özellikli, istisnaî bir sure' olarak bizzat kendisi kayda geçirmiştir. Bu istisnaî nitelik, tefsir mirası için de Fatiha için tespit ve tescil edilmiş, uzun uzun anlatılmış ama Mâûn suresi için tek kelimeyle dile getirilmemiştir.

Şimdi bu istisnaî niteliği, kavramın kaynağı olan ayetin mealinden başlayarak görelim. Kaynak ayet olan Hicr suresi 87'de şöyle denmektedir:

"Yemin olsun ki, biz sana ikişerlerden/ikililerden/iç içe kıvrımlar halindeki çift manâlılardan yedi taneyi/yediliyi ve şu büyük Kur'an'ı verdik."

Bu ayette geçen ve Kur'an'ın sıfatlarından biri olan temel sözcük, 'mesânî' sözcüğüdür. Mesânî, genelde vahyin (39/23), özel olarak da Kur'an'ın sıfatlarından biridir.

Hz. Peygamber'e Kur'an'ın yanı sıra verilen 'mesânîden yedili veya yedi' nedir?

Yedi taneli veya yedilinin, 'Büyük Kur'an' diye anılan Kur'an-ı Kerim'in içindeki yedi ayetli Fatiha suresi olduğu ittifakla kabul edilmektedir. Gerçekten de Fatiha, Kur'an'ın bir özeti olmanın yanı sıra, insan-Tanrı ilişkisinin yani insanın ruhsal hayatının da bir özeti, manifestosu, istikamet pusulasıdır. Onun içindir ki, Fatiha, Kur'an dininin en büyük ibadetlerinden ikincisi (birincisi okumak) olan salâtın da ruhu kabul edilir.

Fatiha 7 ayettir. Yani Mesânî sıfatını taşıyan Kur'an bünyesinde bir 'yedili'dir. Özgün ifadesiyle 'seb'an mine'l-mesânî'dir. Ama farkında olarak veya olmayarak gözden uzak tutulan bir yedili daha vardır: Mâûn suresi. Evet, Kur'an'da yedi ayet olan sure bir değil, iki tanedir ve ikincisi de Mâûn süresidir. O halde, Mâûn suresi de tıpkı Fatiha gibi, Kur'an tarafından özellikli kılınan bir suredir.

Gerçek şu ki, Kur'an, 'mesânî'den iki tane yedilinin altını çizmektedir: Bunların birincisi, ruhanî hayatın, insan-Allah münasebetinin manifestosu ve diyalog formülü olan Fatiha suresi,

ikincisi de toplumsal hayatın, insanla insan münasebetlerinin manifestosunu ve diyalog şeklini veren Mâûn süresidir. Cenabı Hak, Fâtiha'yı özelleştirerek birey halinde insanla Tanrı arası ilişkilerin olması ve olmaması gerekenlerine dikkat çekerken, Mâûn'u özellikli ilan ederek de toplum halinde insanın hem kendisiyle hem de Tanrı ile ilişkilerinin olması ve olmaması gerekenlerine dikkat çekmektedir.

MÂÛN KAVRAMINI HAFİFE ALANLAR

Bizim 'kamu hakkı' diye tercüme ettiğimiz Mâûn sözcüğünün esas anlamının zekât olduğu ittifakla kabul edilmektedir.

Bu anlam ortak kabul olarak bütün tefsirlere geçmiştir ki, sadece bu bile mâûn sözcüğünün kamu hakkı olarak tercüme edilmesi ve sonuç olarak da mesajın bizim ifade ettiğimiz gibi algılanması için yeterlidir. Çünkü zekât, tam resmî bir kamu hakkıdır, resmî kamu mal ve imkânıdır. Zekât, hem toplanması bakımından kamu hakkıdır hem de sarf edilmesi bakımından. Bugünkü dünyada bunun adı vergidir ve tüm vergiler 'kamu hakkı' veya 'kamu malı'dır.

Zekât bir şemsiye kavramdır. Bütün kamu hak, mal ve imkânları zekât kavramı içinde saklıdır. İlk müfessirlerden Muhammed bin Cerîr et-Taberî (ölm. 310/922) bu gerçeğe işaret ederken şu yolda konuşmuştur:

'Mâûnu engellemek' ifadesiyle gösterilmek istenen, surede kötülenen zümrenin insanların hayrına yarayacak değerlerin yerine ulaşmasına engel olduklarıdır. Burada, herhangi bir şeyin altı özellikle çizilmemiştir. Halkın yararlanmasında kullanılacak her şey mâûn kavramı içindedir. (Taberî, *Câmiu'l-Beyan,* cilt: 30, Mâûn Suresi)

Bu surede omurga kavram, kamu yararıdır veya kamuya yararlı veya zararlı olmaktır.

Arap dilinin büyük ustalarından biri olan el-Ferra (Ebu Ya'la Yahya bin Ziyad, ölm. 207/822), mâûnun ortak mallardan biri olan su anlamında da kullanıldığını söylemektedir. el-Ferra şunu da ekliyor:

"Mâûn, kul üzerindeki hakların genel adıdır. Kamu mallarının yararlarını ifade için de kullanılır." (Sıddîk Han, *Fethu'l-Beyan fi Makaasıdi'l-Kur'an,* Mâûn bölümü)

Ebu Ubeyd (Kasım bin Sellâm, ölm. 224/838), el-Müberred (Ebul Abbas Muhammed bin Yezîd, ölm. 286/900), Zeccâc (ölm. 311/923) gibi dil ustalarının tümü şu gerçeği ifade etmişlerdir:

"Mâûn, insanların yararına olan küçük-büyük, az-çok her şeyi ifade etmektedir." (Cassâs, *Ahkâmu'l-Kur'an,* 3/718; Ebul Ferec Cemalüddin Abdurrahman bin Ali el-Bağdadî; *Zâdü'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsîr,* 8/318; Sıddîk Han, aynı yer)

Tefsir ve hadis alanının otorite isimlerinden biri olan el-Hattabî (ölm. 388/998), mâûnu anlatırken şunu söylüyor:

"Mâûn, kendisinden insanların yararlanmasını engellemek caiz olmayan şeydir." (Hattâbî, *Meâlimü's-Sünen,* 2/75)

Böyle bir engellemeyi yapan yani mâûn suçu işleyen kişi, bütün topluma karşı suçlu olur. Çünkü engellediği hakkın somut olarak kimin hakkı olduğu belli değildir. O halde böyle bir engele sebep olanlar tüm topluma karşı suçludur. Ve mesela, fıkhın anıt isimlerinden İbn Hazm (ölm. 450/1058), böyle bir suçlunun 'kardeşine kudurmuşça saldırmış biri' olarak görülmesi gerektiğini öne sürmektedir. (İbn hazm, *el-Muhalla,* 6/156. Ayrıntılar için bk. Sibaî, *İştirakiyyetü'l-İslam,* 192)

Suriyeli çağdaş fakîh Prof. Dr. Mustafa es-Sibaî (ölm. 1964), *'İslam Sosyalizmi'* başlığıyla kitaplaştırılan ve tarafımızdan Türkçe'ye çevrilen (Yeni Boyut Yayınları, İstanbul, 2010) *'İştirakiyyetü'l-İslam'* adlı eserinde (Suriye, Dâru'ş-Şa'b, 1962), 'Mâûn İlkesi' adıyla bir başlık atmış ve mâûn kavramının anlamını ayrıntılamıştır. (bk. özgün metin, s.189-190, çeviri, s. 237-238)

Mâûnu engellemek, kamu hak ve imkânlarının ait oldukları yere, gitmesi gereken kimselere gitmesini engellemek olacaktır. Aksi halde ayet anlamsız kalır. Ebul Müfessirîn (Müfessirlerin babası) unvanıyla anılan Fahreddin er-Râzî (ölm. 606/-1209), tefsiri *Mefâtîhu'l-Gayb'da* Mâûn Suresinin taşıdığı mesajlara dikkat çekerken şunu da söylüyor:

"Cenabı Hak, bu surede, riyakârlık ile kamu haklarının yerlerine ulaşmasına engel olmak arasında ilişki kurarak âdeta şöyle demek istemiştir: Namaz/ibadet benim içindir, kamu hakları halk için. Mâûn suresinin tanıttığı suçlular, Allah için olanı halka sunmaya kalkıyorlar, halk için olanı da halkın yararlanmasından uzaklaştırıyorlar. Yani bu suçlular aynı anda hem Hakk'a hem de halka kötülük ediyorlar." (Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb,* 32/116)

Surenin son ayetindeki ifade bir kelam mucizesidir. 'Kamunun mal ve haklarını çalıp çırpıp aşıranlar, yiyenler' denmiyor; 'kamunun hak ve imkânlarının ait olduğu yere gitmesini engelleyenler' deniyor. Önemli olan, bu engellemedir.

Engellemek, çalıp çırpıp zimmetine geçirmekle, bizzat yemekle olabileceği gibi, hakkın yerine ulaşmasını engelleyen eylemlere seyirci kalmakla da olabilir. Başkalarına yedirmekle de olabilir. Gereğini yapmamak yüzünden hakların yerine ulaşmasını geciktirmekle de olabilir. Kur'an burada yine, kendine özgü kelam harikalarından biriyle, suçluların sıvışmasında kullanılabilecek yolların hepsini tıkamıştır.

SURENİN TANITTIĞI İKİ GRUP SUÇ

Mâûn suresi, insanlığı hem vicdanından hem de omuzlarından tutup sarsıyor, silkeliyor. Mucizeler mucizesi Mâûn suresi iki grup halinde beş suç tanıtıyor. Suçlardan bir tanesi her iki grupta birden yer almakta, öteki dört suç ise her gruba ikişer ikişer dağılmış bulunmaktadır. Bu iki grup suçu, surede kullanılan kelimelerden hareketle şöyle verebiliriz:

1. Dini tekzîbden doğan suçlar:

Yetimi itip kakmak, yoksulu doyurmamak, mâûnu engellemek.

2. Veyl (lanet) sebebi olan suçlar:

Namazdan/ibadetten gaflet, namazda/ibadette riya, mâûnu engellemek.

Dikkat edilirse mâûnu engellemek her iki grupta birden yer almaktadır. Yani mâûnu engellemek, hem dini yalanlama suçudur

hem de lanetlenmeye sebep olan bir suçtur. Mâûn kelimesi, son ayette bir Vav-ı âtıfe (atıf edatı olan Vav) ile başlamakta, konumu itibariyle, gramatik açıdan hem tek başına birinci veya dördüncü ayete hem de aynı anda bunların ikisine birden bağlanabilmektedir. Biz bu üçüncü ihtimali esas alıyoruz.

Şunu da gözden kaçırmayalım: İkinci grup suçların yer aldığı ayetlerin ilki olan 4. ayetin başına konan bir bağlaç, Fâ, iki grup suç arasında irtibat kurmaktadır. Bu irtibat bize gösteriyor ki, bu iki grup suçun her ikisinde birinci derecede fail veya azmettirici daima namaza/ibadetlere gaflet ve riya bulaştıranlar yani dinciliğe bulaşanlardır. Onlar bu iki grup suçta ya tam faildirler yahut da azmettirici.

VEYL İTHAMINDAKİ AĞIRLIK

Birinci gruptaki suçlar dini inkâr etme sebebi sayılmıştır. Din içinde kalarak konuşursak bir suça öngörülebilecek en ağır ceza budur. İkinci gruptaki suçlar veyl ile cezalandırılmıştır.

Bir anlamı da lanet olan ve Râzî'nin ifadesiyle 'daima en ağır suçlar söz konusu olduğunda kullanılan' veyl kelimesinin Arap dili lügatlerindeki karşılıkları şunlardır: şerrin benliğe girmesi, helak, hüsran, geberesice olmak, cehennemde bir ateş nehri, cehennemde bir vadi, cehennemde bir kapı...

Veyl, Kur'an'da kırk civarında yerde kullanılmıştır. Bunların tamamına yakını, insan haklarıyla ilgili suçları lanetleyen ayetlerdir. Bu suçlamalar içinde, ibadetleri savsaklayarak günahkâr olanlara ilişkin tek tespit yoktur. Tam aksine, ibadet yapıp da ona gaflet ve riyakârlık bulaştıranlar veyle muhatap kılınmış yani lanetlenmiştir. Bu da dinler tarihinin en büyük devrimlerinden ve bize göre, en büyük mucizelerinden biridir.

Veyl ile lanetlenmeye sebep teşkil eden insanlık suçlarının başında şunlar gelmektedir: Tekzîb (fiillerle gerçekleştirilen eylemli inkâr) şirk, zulüm, elleriyle yazdıklarını Allah'tan gelmiş göstermek, azgınlık, adaletsizlik, yalan ve iftira, ölçü ve tartıda hile, insanlarla alay edip onları küçük görmek, mal ve servetle şımarmak, kalp katılığı, namazlara gaflet ve riya bulaştırmak.

İlginç noktalardan biri de şudur: Veyl, kırka yakın yerin 12'sinde tekzîb (fiillerle gerçekleştirilen eylemli inkâr) suçunu işleyenler için kullanılmıştır. (Tûr, 11; Mürselât, 15, 19, 24, 28, 34, 37, 40, 45, 47, 49, Mâûn, 4) Mâûn suresinin çok büyük bir tahrip sebebini gündem yaptığına bu gerçek de bir kanıttır.

MÂÛN SURESİ'NDEKİ AĞIR İTHAM VE TEHDİT

Mâûn suresi, iman dairesi içindeki insanların her an düşebilecekleri büyük tehlikeye dikkat çeken müstesna bir beyyinedir. Muhatabı inkarcılar olmadığı gibi, din içinde olup da ibadetsiz duran insanlar da değildir; tam aksine ibadet ehli zümrelerdir. Lanetlemede kullanılan 'musallîn' kelimesi, 'namaz kılanlar' anlamında Kur'ansal bir terim olmakla birlikte her türlü ibadet edeni de ifade etmektedir. Çünkü sözcüğün aslı olan 'salât', dua ve ibadetlerin tümünü ifade eden bir kelimedir. Dolayısıyla 'musallîn' tabirinin kapsamı içine, özelde Müslümanlar, genelde de bütün din mensupları girer.

Başta namazlı-niyazlı Müslümanlar olmak üzere bütün dinlerin ibadet ehli mensuplarına bir mesaj veriliyor:

"Eğer, kamu haklarının, yerlerine ulaşmasına bir biçimde engel olursanız yaptığınız ibadetler lanetlenmenizden başka hiçbir işe yaramaz, size dinsiz-imansız muamelesi yapılır. Sakın nüfus kayıtlarınızdaki din hanesine veya mabetlere aboneliğinize güvenerek bu gerçeği savsaklamayın; Allah yakanızı bırakmaz."

Surenin ilk ayetinde tipik bir tekzîbden söz edilmektedir. Tekzîb, inkârın bir şeklidir ki, açık ve kestirmeden değil de dolaylı ve daha çok eylemli olarak ifade edilir.

Mâûn suresi, esrarlı ve mucize üslubuyla, maskeli dinsizleri açıkça küfürle itham etmek yerine tekzîble itham ederek yollarının küfre çıktığını göstermektedir. Bu dolaylı yolu kullanması belki de o tekzîb erbabının tövbelerinden ümitli olduğu içindir. Şöyle veya böyle, Mâûn suresi, İslam imanı içinde varsayılan kişilere en ağır ithamı getiren beyyinedir. Bu ithama göre, bir insan namazlı-niyazlı Müslüman görüntüsü verse de eğer kamunun haklarına tecavüz ediyor, halkın malından mülkünden çalıp çırpıyor veya kamu haklarının hedeflerine ulaşmasına bir biçim-

de engel oluyor, hele bir de bu yaptıklarını kıldığı namazlarla maskeliyorsa onun dini imanı olamaz. O, diliyle ne derse desin, hakikatte dini inkâr etmiş kabul edilmelidir. Allah'ın ona layık gördüğü sıfat ve kimlik dinsizlik, karşılık ise lanettir. Dahası var:

Kur'an, Mâûn mücrimi tipe, müslüman (geniş anlamıyla Allah'a teslim tüm din mensupları) muamelesi değil, müşrik muamelesi yapıyor. Çünkü Mâûn mücrimi, mümin sıfatını kaybetmekle kalmamış, şirkin en namert şekli olan riya şirkine batmıştır. Böyle birisi, kâfir olma şansına da sahip değildir. Çünkü o, inanç kimliklerinin en kötüsünü taşıyan müraî (riyakârlığı din diye pazarlayan) tiptir.

Bu mucizeler mucizesi sure neden böylesine ağır bir itham getirmiştir?

Her şeyden önce şunu hatırlayalım: Kur'an, zenginin malında yoksulun hakkı olduğunu söylüyor, bu hakkın yoksula bir biçimde verilmesi gerektiğini çok ısrarlı biçimde istiyor. Bu hak, ya zenginin malından alınıp yoksula verilecektir yahut da devlet hazinesinden.

O halde, Mâûn suresi, hakkın ta kendisini ifade ettiği gibi adalet ve merhametin de ta kendisini ifade etmiştir. Nasıl yapmıştır bunu? 'İman maskeli şirk'i, başka bir deyişle, 'nitelikli imansızlık'ı tanıtarak, 'imandan sonra küfür ü deşifre ederek...

MAKBUL GÖRÜNÜMLÜ MELUNLAR TANITILIYOR

Mâûn suresi bize gösteriyor ki, insanlar arasında makbul görünümlü melunlar olabilir, vardır.

Unutmayalım ki, makbul görünümlü melunlar dinsizliğin değil, dinciliğin ürünüdür. Dinsizlik, makbul görünümlü melunlar değil, melun görünümlü melunlar üretir. Hatta bazen melun görünümlü makbuller bile üretir dinsizlik... Haram yemeyen, dürüst, insan haklarına saygılı nice dinsizler gördük. İşte Mâûn suresi, bu sırrı açıklıyor, bu paradoksu çözüyor.

Makbul görünümlü melunlar dincilik ürünü ise gerçek Tanrı erlerinin, gerçek dindarların dincilikle mücadeleleri, dinsizlikle

mücadeleden önce gelmelidir. Çünkü dinciliğin savunduğu sahte din, dinsizlikten fazla olarak, Allah'a gidiş ümit ve ihtimalini de karartır. Dincinin davet veya oyunlarıyla dine giren insan, gerçeği bulmadığı halde "Buldum" iddiasındadır. İddiası isteğinin engeli haline gelmiş kişinin kurtulması çok zordur. İnkarcının hiç değilse böyle bir iddiası yoktur.

Dincinin anlattığı dini bulmamak bulmaktan hayırlıdır. Allah'ı inkarcıya buldurmak bir çile, dinciye buldurmak ise birkaç çile ister.

Tarihi dikkatle ve tarafsız bir bakışla okuduğumuzda şunu apaçık görmekteyiz:

Allah'ı, Allah'a giden yolun engeli haline getiren dinciliğin hayata soktuğu zulüm, hem yoğunluk hem de süre bakımından en büyük zulüm olmuştur. Allahsızlığa fatura edilen zulümler, Allah'ı aldatma aracı yapan zulümlerin yanında çok hafif kalmaktadır. İnsanoğlu, Allahsızlığa fatura edilen zulümleri teşhis ve bertaraf etmede, Allah ile aldatanların zulümlerine karşı mücadeleden daha başarılı olmaktadır. Sebep açık: İnkâr zulümleri kutsalı paravan yapmadıklarından insanın iç dünyasına sokulamıyorlar. Böyle olunca da başarı şansları ve ömürleri fazla olmuyor.

Kutsalı maske yapan, yani Allah ile aldatmaya dayanan zulümler ise insanı ta can evinden yakalamakta, gönlünü, vicdanını prangalamakta ve zulmü fark edemez hale getirmektedir. Tarihe bakın: Allah ile aldatmaya dayanan engizisyon zulmü, yüzyıllar sürmüştür; Tanrı'yı ve dini inkâra dayanan komünizmin zulmü ise sadece yetmiş yıl.

Bir gerçek daha var: İnkâr ile aldatmayı esas alan komünizm yetmiş yılda tükenmiştir ama parasının üstüne "Sadece Tanrı'ya güveniriz biz!" yazarak insanlığı aldatan kapitalist Firavunluğun imparatorluğu öyle yetmiş seksen yılda bitecek gibi değildir. Ortadoğu'daki 'Müslüman' nüfus kâğıtlı işbirlikçi ve eşbaşkanları yanına aldıktan sonra bitiş ihtimali daha da azalmıştır. O halde, Kur'an'ı bir kez daha dinleyelim:

"Dikkat edin; aldatan, sizi Allah ile aldatmasın!"

Hiçbir devirde ve hiçbir ülkede, hiçbir bela, Allah ile aldatma belasından daha kötü, daha yıkıcı olamaz. Bütün zamanlarda ve bütün mekânlarda en yakın ve en tehditkâr düşman daima dinciliktir. Tüm milletler ve tüm dinler için böyledir. Çünkü her dinde dindar vardır ve o, rahmettir. Ve her dinde dinci vardır ve o, musibettir.

Kur'an'ın riyakârlığa bir numaralı düşman gözüyle bakması sebepsiz değildir. Çünkü şirkin en namerti olan riya, melunu makbul, iblisi İdris göstermeyi meslek edinmiş alçakların maskesi, aracı ve sığınağıdır. Yüce Tanrı'nın riyaya duyduğu öfke, kendisini inkâr da dahil, bütün olumsuzluklara duyduğu öfkeden daha büyüktür. Mucize sure Mâûn, Allah'ın bu büyük öfkesinin ifadeye konuluşudur.

EN ŞERİR TİP, MÜRAÎ TANITILIYOR

Geleneksel kabul, insanların inanç kimliklerini verirken şu dört tipten bahseder:

1. Mümin: İçinden inanan ve bunu dili ile ilan eden kişi.

2. Kâfir: İçinden inanmayan ve bunu dili ile ilan eden kişi.

3. Münafık: İçinden inanmayan ama diliyle bunun aksini söyleyen kişi.

4. Müşrik: Allah'a inanan ama O'nun yanına yedek ilahlar ekleyen kişi.

Kur'an, Mâûn suresinde beşinci bir tip daha belirtiyor: Mürâî...

O tip, dincilik tezgâhının öncüsü ve besleyicisi olan habis tiptir. Bu habis tipin tanınmasını istemeyenler vardır. Veya çoğunluk, onun tanınmasının önemini kavrayamamıştır. Ama meseleyi görenler ve önemini kavrayanlar da vardır. Müfessirlerin babası unvanıyla anılan Fahreddin er-Râzî (ölm. 606/1209) bunların başında gelir. Râzî, Mâûn Suresini tefsir ederken, bu surenin münafık tipi değil, müraî tipi tanıttığını söylemekte, bu tipin münafıkla farkına dikkat çekmektedir.

En şerir mahlûk: Müraî tip:

Müraî, sadece inanç tiplerinin en şeriri değildir, o aynı zamanda mahlûkların da en şeriridir. Çünkü müraî, ileride göreceğimiz gibi, Hz. Peygamber tarafından Allah düşmanı ilan edilmiştir. Allah düşmanından daha şerir bir mahlûk tasavvur edilebilir mi? Bu tipi tanımlamakta çok zorluk çekeceğimizi itiraf edelim. Çünkü bu tip bugüne kadar gündem yapılmamıştır. Belki de gündem yapılması, yolu Mâûn suresine çıkaracağı için savsaklamaya gidilmiştir.

Bu tipi tanımlamak için Mâûn suresini iyiden iyiye irdelemek gerekecekti. Bu irdelemeye niyeti olmayanların müraî tipi gözden kaçırmalarından daha doğal bir şey olamaz. Müraînin sözlük anlamı olan 'riyakâr' tabiri kullanılarak işin içinden çıkıldığını görüyoruz. Oysaki Mâûn suresi yepyeni ve diğerlerinden tamamen farklı bir 'inanç tipi' ortaya koymaktadır. Riyakâr kelimesi bu tipi tanımlamaya yetmez. Bu tipin Mâûn suresi verilerine dayanılarak şöyle bir tanımı yapılabilir:

Müraî. inanç durumu menfaatlerine göre sürekli değişen kahpe tipth\

Bu tipin taşıdığı temel inanç (veya inançsızlık) unsurları şunlardır: 1. Zahirde inanmışlık, 2. İbadet ve taata devam, 3. Riyakârlık, 4. Din ve ibadetle sağladığı itibarı halkın malını talan etmek için kullanmak, yani çıkarcılık.

Müraî tipi geleneksel 4 tipten ayıran, çıkarcılıktır. Münafık bile çıkarı peşinde olmayabilir. Kendine göre zorlukları, çekinceleri, korkuları vardır münafıkın. Müraî ise hiçbir çekincesi, hiçbir korkusu ve kaygısı olmaksızın sırf daha çok menfaat sağlasın diye yalana ve riyaya başvurmaktadır. İşte Allah'ı öfkelendiren ve müraîye lanet yağdıran, budur.

Bu unsurları dikkate alarak müraî tipi 'nitelikli müşrik' olarak tanımlayabiliriz. Çünkü bu tip, riyaya bulaştığı için otomatik olarak gizli şirke batmaktadır ama şirkinde de samimi değildir. Çünkü çok ilahlı bir din olmasına rağmen şirk de kamunun haklarının gaspına izin vermez. Böyle olduğu içindir ki müraî, 'nitelikli bir müşrik'tir.

Mâûn suresinin sarsıcı mesajını dikkatle değerlendirdiğimizde şunu söyleyebileceğiz:

Allah düşmanlığının kurumu olan şirkin en kahpe mümessilleri, müraîlerdir.

Mâûn suresi bize gösteriyor ki, mürailik münafıklıktan daha kuduz bir şubedir. Ve mürailik, şirkin de en kuduz şubesidir. Çünkü içten ve dıştan samimiyetsizdir.

Kahpe-dönek tip:

Münafık, başkalarına karşı ikiyüzlü ise de kendi içinde samimidir. Yani münafık, inkârını içinde saklayarak dışa karşı mümin olduğunu söyler. Müraî ise kendi içinde de samimi değildir. Çıkarı elverdiği ölçüde ve sürece inanmış görünür, inanmışlıktan daha fazla yarar sağlayacak bir durum zuhur ettiğinde, içindeki inancı kaldırıp atar.

Müraî, öylesine pis bir karakterdir ki, onun için ne inanmak diye bir mesele vardır ne de inanmamak; onun için tek mesele vardır: Daha çok dünyalık kazanabilmek. Daha çok dünyalık kazanabilmenin en rahat ve risksiz yolu Allah ile aldatmak olduğundan müraîler çoğunlukla dinciler arasından çıkar. Ve bunun içindir ki Kur'an, mürailik meselesinde daima dinciliğe ve din zümresine (özellikle din adamlarına) yollama yapmaktadır. Çünkü Allah'ın birinci dereceden nefret ettiği kötülüklerin ana kanalı, o kanaldır.

Müraî, münafık kadar bile iç değere sahip olmayan bir kahpedir. Müraîyi Türkçede en iyi tanıtacak tabir, öyle sanıyoruz ki, 'dönek' tabiridir. Daha doğrusu 'durmadan dönen, habire kıvıran, çıkarların rüzgârına göre yön ve söylem değiştiren tip' tabiri. Münafık, durmadan dönmez, onun iki hali vardır: Dışarıya karşı inanmış görünmek, kendi içinde inkarcı olmak. Yani münafıkın samimi olduğu bir şey vardır: İmansızlığı. Ama bunu saklar. Müraî ise hiçbir samimiyeti olmayan, çıkar ve hesaba göre durmadan dönen bir kahpedir. Biz bütün bunlara dayanarak, şunu söyleyeceğiz:

Dindar, inancının sebep olacağı bütün çileleri, ıstırapları sabırla, tahammülle göğüsler. Dindar, dini yüzünden 'bir şeyler alma'nın peşinde değildir, sürekli vermek niyetindedir. Müraî, namıdiğer dinci ise dini hep bir şeyler almanın, aşırmanın aracı yapar. Bu yüzdendir ki dindar ne kadar rahmetse müraî de o kadar musibettir.

Müfessir Râzî'nin tespitine dönelim: Büyük müfessire göre, Mâûn suresinin bu 6. ayeti, münafık tipi değil, 'mürâî' tipi yani riyakârı tanıtıyor. Şöyle diyor Râzî:

"Münafık, dışında iman gösterip içinde inkâr saklayan tiptir. Mürâî ise kalbinde olmayan bir şeyi, samimiyeti varmış gibi göstererek halkın kendisini 'mütedeyyin' sanmasını sağlayan tiptir."

Kur'an'ın verilerine ve Râzî'nin Kur'an adına yaptığı yoruma dayanarak şunu söyleyebiliriz:

Kur'an'a göre, içlerinde çıkarcılık saklayanlar, içlerinde inkâr saklayanlardan daha tehlikeli ve daha alçaktır.

Münafık, içinde inkâr saklayan tiptir. İçi ile dışını bir tutmadığı için münafık da bir riyakârdır ama unutmamak lazım ki, münafık olmayan riyakârlar, yani riyakârlıkları menfaatçılığa dayananlar, Kur'an'a göre, daha tehlikelidir. Çünkü onların halkı kandırma ihtimalleri daha yüksektir.

MÜFESSİRLERDEN BİRKAÇ TESPİT

Mısırlı müfessir Muhammed Abduh (ölm. 1905), tefsir notlarından oluşturulan önemli eser *el-Menâr'm* Fatiha suresini tefsir eden bölümünde salâtı anlatırken, Fâtiha'nın "Yalnız sana ibadet eder, sadece senden yardım dileriz" ayetini, Mâûn suresinin riyaya değinen ayetiyle irtibatlandırarak açıklıyor, işte birkaç satır:

"Salâtın (namazın, ibadetin) fotoğraf ve lafızlardan ibaret kısmını yerine getirip onun özünden ve amacından habersiz olanlar, Mâûn suresinde lanetle anılmışlardır. Bu tür namaz kılanlar/ibadet edenler, fotoğraflarıyla namaz kıldıkları/ibadet ettikleri için ayette 'musallî' diye anılmakla birlikte salâtın hakikati olan 'kalbi Allah'a yöneltmekten gafil' olduklarından 'salâtdan habersizlik'le suçlanmışlardır. Bu habersizliğin vardığı nokta ise

'riyakârlık ve kamu haklarının yerine ulaşmasına engel olmak' olarak gösterilmiştir." (Reşit Rıza, *Tefsîru'l-Menâr,* 1/87-88)

Türk asıllı bir müfessir olan Cârullah Zemahşerî (ölm. 538/1143), *Keşşaf* adlı anıt tefsirinde, Mâûn suresinde ele alınan riyayı 'şirkin bölümlerinden biri' olarak tanıttıktan sonra şöyle diyor:

"Bu surenin dikkat çektiği hal üzere olan nice 'İslam' damgalı kişi vardır. Hatta bunlar içinde bu riyakâr sıfatına müstahak nice 'ulema' unvanı taşıyanlar vardır." (Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an Hakaaiki't-Tenzîl,* 4/289-290)

Mısırlı müfessir Ahmet Mustafa el-Merâğî (ölm. 1952) bu surede salâtları 'veyl' ile anılanları anlatırken şunları söylüyor:

"Evet, onlar namaz kılarlar; fakat yaptıkları ameller sadece halk görsün diyedir. Mallarından başkalarına bir şey verme yükümlülüğüne asla girmezler...Bunların salâtları kendilerini 'dini yalanlayanlar' çizgisinden kurtarmaz. Kamu hakkı talancılarının, kendilerini 'İslam' damgasıyla damgalamaları veya bu damgayı taşımamaları hiçbir fark yaratmaz. Allah'ın hükmü tektir. Aşırılmış isim ve unvanlar bu hükmü değiştirmenin gerekçesi olamaz. Taşınan o unvanlar ve isimler, gerçek anlamlarıyla Cenabı Hakk'ın muradına uygunluk arz ettiklerinde bir değer taşırlar."

"Dini tasdik edenleri dini yalanlayanlardan ayıran nitelikler adalet, merhamet ve insanlara iyiliktir. Bu nitelikler yoksa din de yoktur." (Ahmet Mustafa Merâğî, *Tefsir,* 10/250)

'MÜŞRİK İNANMIŞLIK' DEŞİFRE EDİLİYOR

Hem namaz kılıp/ibadet edip hem de 'dindar' maskesini kullanarak kamu hakkı talan eden kişi, bu yaptığıyla 'muvahhit inanmıştık' sıfatını yitirip 'müşrik inanmışhk' sıfatı altına girmiştir. 'Müşrik inanmışhk' tabiri birilerini şaşırtabilir, birilerini de kızdırabilir. Ama ne yapalım ki, biz bu tabiri, Kur'an'ın bir ayetinden aldık. Kur'an, bu meselede, daha sarsıcı bir hakikate parmak basıyor: İnsanlığın büyük çoğunluğunun müşriklik hali içine girmeden mümin olmayı başaramayacağına dikkat çekiyor. Şöyle diyor Kur'an:

"Onların çoğu, müşrikler durumuna düşmüş olma hali dışında Allah'a iman etmez." (Yusuf, 106)

Kur'an böyle sarsıcı bir beyanda bulunuyorsa, iş çok ciddî demektir. İnsanoğlunun ayağının kaymaması için çok önemli bir gerçeğe işaret var demektir. O işaretin ne olduğunu, Mâûn suresi bize gösteriyor.

Şirk bir ateizm ve dinsizlik olmadığı için, bir insan, Allah'a ve dine inandığı halde müşrik olabilir. Nitekim Kur'an'ın birçok ayeti, Mekke müşriklerinin bu nitelikte insanlar olduğunu açık ifadelerle bildirmektedir. Biz bu konuyu, *'İnsanlığı Kemiren Yedek İlahlı Din: ŞİRK'* adlı eserimizde genişçe anlattığımız için burada ayrıntılara girmeyeceğiz.

ALLAH İLE ALAY EDENLER TANITILIYOR

Mâûn suresinin çok ağır bir tehdit taşıması sebepsiz değildir. Sebep, 'Allah'a oyun oynamak' ve 'Allah ile alay etme' gibi ağır hainliklerdir.

'Allah'a oyun oynamak' veya Allah ile alay etmek', sıradan bir günah değildir; doğrudan doğruya Allah düşmanlığıdır. Hem de Allah düşmanlığının en kahpe, en öfkelendirici olanıdır. O halde, Mâûn suresinin ağırlığından söz ettiğimizde, Allah düşmanlarına ve Allah düşmanlığına yönelik bir tehdidin söz konusu olduğu unutulmadan değerlendirme yapılmalıdır.

Hz. Peygamber'in bir soru üzerine yaptığı bir riya tanıtımı vardır ki, insanı çıldırtacak kadar sarsıcıdır. Sahabî soruyor:

"Yarın, kurtuluş nasıl olacaktır, ey Tanrı Elçisi?"

Tanrı Elçisi cevap veriyor:

"Kurtuluşu hak etmek için, Allah'a hile yapıp O'na oyun oynamaktan vazgeçmek gerekir."

Yani bir insanın eylemleri içinde 'Allah'a oyun oynamak' yoksa o, nihayet bir biçimde kurtulur. Sahabî, dehşet içinde tekrar soruyor:

"Allah'a oyun oynamak nasıl olur, ey Tanrı Elçisi?"

Cevap veriyor Yüce Peygamber:

"Görünüşte, Allah ve Elçisi'nin emrettiğini yapar ama içinden başka şeyler peşinde olursan Allah'a oyun oynamış olursun. Riyadan sakının, çünkü riya, Allah'a şirk koşmaktır." (İbn Hacer el-Heytemî, *ez-Zevâcir,* 1/68)

Cenabı Peygamber'in bu sözü, Mâûn suresinin tanıttığı müraî tipin en mükemmel tanımıdır. Mâûn suresinin tanıttığı makbul görünümlü melunlar, Allah'a hile yapmaya kalkan alçaklardır. Tanrısal öfkeyi büyüten sebep işte budur. Allah, elbette ki, kendisini mertçe inkâr edenlerden önce kendisini kabul ettiğini söyleyip de O'na hile yapma alçaklığına tevessül edenlerden intikam alacak, öncelikle onları lanetleyecektir. Mâûn suresinde de bunu yapmıştır.

'NİTELİKLİ İMANSIZLIK' DEŞİFRE EDİLİYOR

Kur'an, temel ibadetlerinden biri olan salâtı yerine getirmeyenleri (ibadet etmeyenleri) lanetlemez, ama muntazaman salât eden bazı kişileri lanetler, dinsizlikle itham eder. İşte dinler tarihinin, belki de insanlık tarihinin en büyük devrimlerinden biri budur.

Kur'an, birçok ayetinde 'imansızlığı' veya 'sıradan imansızlığı' anlatıp tanıtmıştır. Bu surede deşifre edilen ve tanıtılan ise 'nitelikli imansızlık'tır. Yani bu surede, öteki imansızlıklardan çok daha ağır ve tehlikeli bir imansızlık tanıtılıyor.

Ayetin söylediğini aynen söyleyip 'dini yalanlayanlar' tabirini kullandığınızda, ortaya çıkacak tablo dehşet verici oluyor: Çünkü namazlı/ibadetli birtakım riyakârların bu görüntülerine rağmen, dinsiz-imansız, inkarcı olabilecekleri Kur'an'ın tanıklığıyla tespit edilmiş oluyor.

Nüfus kâğıdında 'Müslüman' yazan, 'namazlı/ibadetli' insanların 'dini inkâr eden' insanlar olarak damgalanabileceklerini düşünmek bile çıldırtıcı gelmektedir.

NİTELİKLİ DİNSİZLİK TANITILIYOR

Mâûn suresi, teorik dinsizliği değil, fiilî dinsizliği deşifre ediyor. Teorik dinsizlik zaten sahibi tarafından ilan edilmektedir. Onu tanımak için sıkıntıya düşmeye gerek yok. Ama teoride dine inanmış görünüp fiiliyatta din dışı olanların, deşifre edilmesini bırakın, fark edilmesi bile çok zordur. Kur'an işte bu zor işi halledip bizim önümüze net bir çözüm koymaktadır. Ne ilginçtir ki, tarih boyunca fiilî dinsizliğin en zorlu temsilcileri daima dinciler içinden çıkmıştır, inkarcılar içinden değil...

Mâûn suresi bize en zalim dinsizlik türünün dinci dinsizlik olduğunu göstermek gibi, insan aklının asla keşfe demeyeceği bir yardımda daha bulunuyor.

Dincilik, esası itibariyle kılık değiştirmiş bir dinsizlik türüdür.

Dindarlar ve insana saygılı ateistler ve deistler, ortak bela olan dincilik karşısında bu gerçekleri bilerek mücadele edeceklerdir. Yoksa dincilik tümünü yerle bir eder. Dincilik dinsizliği, dini Allah'ın iradesine uygun olarak yaşamak isteyenlere rahat yüzü göstermemekte, onların dinin mensubu olduğunu kabul etmemekte, onları dindışı ilan ederek kararsızlık ve perişanlığa itmektedir: Dini, dinciliğin istediği gibi yaşasalar akılları, vicdanları isyan ediyor, gerçeğine uygun yaşasalar dinciliğin ithamlarından kurtulamıyorlar. Böyle zalim bir tezgâhı, hiçbir ateizm veya zulüm ideolojisiyle kıyaslamak mümkün değildir. Bu bela, bu kahır, bu alçaklık sadece ve sadece dinci dinsizlik tarafından üretilmektedir.

'İMANDAN SONRA KÜFÜR' TANITILIYOR

Mâûn suresi, imandan sonra düşülen küfrü de tanıtıyor. 'İmandan sonra küfür' tabiri, Ali İmran suresi 86. ayetten alınmıştır. Ayet şudur:

"İmanlarından, Peygamber'in hak olduğuna tanıklıktan ve kendilerine apaçık ayetler geldikten sonra küfre sapan bir topluluğu Allah iyiye ve güzele nasıl götürür? Allah, zalim bir topluluğu doğru yola kılavuzlamaz?"

Burada sözü edilen küfür ve zulmün imana girmiş insanlar tarafından sergilendiği açıktır. Çünkü bu küfrü sergileyenlerin başlangıçta iman sahibi oldukları, Peygamber'in hak olduğuna tanıklıkları, kendilerine Tanrısal beyanların geldiği, altı çizilerek ifade edilmiştir.

ŞİRKİN EN KAHPE TÜRÜ OLAN 'GİZLİ ŞİRK' TANITILIYOR

Din meselesinde temel dertlerden biri de şirk (yedek ilahlı din) ve küfür (gerçeği örtmek) kavramlarını Kur'an'ın anlattığı gibi anlamamak olmuştur. Şirkle ilgili Kur'an ayetleri, gelenekçi ekoller tarafından anlam kaydırmalarına uğratılarak ilahî kelamın boyutları örselenmiş, vahyin enginliği ve genelliği kişisel ve mezhepsel kabullere hapsedilmiştir. Ve sanılmıştır ki, şirk sadece Lât'a, Menât'a, Uzza'ya tapmak veya Allah'ı tümden yok saymaktır.

Hayır, iş, hiç de böyle değil. Kur'an, şirkin en zehirlileri arasına iman ve din iddiası altında sahnelenen şirk türlerini koymaktadır. Bu noktaya değinen yüze yakın ayet var Kur'an'da. İyi inceleyenler görürler ki Kur'an, iman patentiyle gizlenmiş iki tür şirkten yakınmaktadır:

1. Açıkça ifade ve itiraf edilen alenî şirk,
2. Riyakârlığa sapmak suretiyle düşülen gizli-maskeli şirk.

Kur'an, açıkça ifade edilmediği halde davranışlarla düşülen sinsi şirkten şikâyetçidir. Hz. Peygamber de şikâyetçidir. Kur'an şöyle diyor:

"Onların çoğu, müşrikler durumuna düşmüş olma hali dışında Allah'a iman etmez." (Yusuf, 101)

"İman edip de imanlarını herhangi bir zulümle kirletmeyenler var ya, güvende olma/güvenilir olma işte onların hakkıdır; doğruyu ve güzeli yakalayanlar da onlardır." (En'am, 82)

"Bu halinizin sebebi şu: Allah'a, yalnız O'na çağrıldığınızda inkâr etmiştiniz. O'na ortak koşulduğunda ise iman ediyordunuz. Artık hüküm, o en yüce, o en büyük olan Allah'ın." (Mümin, 12)

Kur'an'ın ısrarla vurgu yaptığı şu gerçeği asla unutmayalım: Cahiliye müşrikleri ateist değillerdi. Onlar Allah'a inanıyorlardı. Onları tevhit çizgisinden çıkaran, Allah'ı ortaksız, yardımcısız, aracısız kabul etmemekti, (bk. Lukman, 25)

SALÂT, KAPİTALİZMİ MEŞRULAŞTIPJR MI?

Mâûn suresi gösteriyor ki namaz kılmak/ibadet etmek, kapitalizmi yani parayı ilahlaştıran bir sistemi, bir dünya görüşünü meşrulaştırmaz; tam tersine, ibadetle kapitalist tutku birleştirilince Mâûn suresi ihlali doğar yani insan şirk bataklığına yuvarlanır.

Kapitalizm, aldatılan kitlelerin sandığı gibi, mal-mülk sahibi olmak değildir. Kapitalizm, mala-mülke kul olmak, malı-mülkü ilahlaştırmaktır. İslam, işte bu ikinciye karşıdır. Emevîler İslam'ı işte bu ikincinin aracı yaptılar. Bu ikincisi, Kur'an'a göre hem zulümdür hem de şirktir. Zaten şirk bizatihi zulümdür. Hem de en büyük zulümlerden biridir.

Küresel kapitalizmin Haçlı ağaları, İslam dünyasından tedarik ettikleri maraba kapitalisti alt ağalar aracılığıyla müslüman coğrafyalarda meşruiyet kazanmak için bir 'namazlı kapitalizm' geliştirdiler. Bu maraba kapitalizminin öncüleri, örneğin, Türkiye'de zaman zaman 'Weber sosyolojisini izleyen Protestan dindar müslüman tüccarlar' diye anılabilmiştir. Teolojik anlamda bir irtidadın, felsefî anlamda ise maraba kapitalizmine intisabın ifadesi olan bu tabirler BOP veya Ilımlı İslam ile birlikte pompalandı ve 'Anadolu'da Haçlılarla işbirliğinin altın çağı' sayılan ikibinli yılların başlarında Türkiye'de, büyük çalkantılar yarattı,

BESMELE ÇEKMEK HARAM YEMEYİ HELAL KILAR MI?

Mâûn mesajı bize gösteriyor ki, en ideal ibadet olan namazı muntazaman yerine getirmek bile haram lokmayı, başkalarının hakkına tecavüzü, özellikle kamu haklarına tasallutu meşrulaştırmaz, tam aksine, böyle bir durumda namaz, onu kılanın lanetlenmesine vesile olur. Allah'a yakınlaşma vesilesi olan namaz, başkalarının haklarına bir biçimde tecavüzü dinleştirenler için Allah'ın lanetine sebep teşkil eder. O halde, şunu sorabiliriz ve sormalıyız:

Besmele çekmek, örneğin, domuz eti yemeyi helal kılar mı? Mâûn suresi, geleneksel kabulleri yıkarak şu cevabı veriyor: Hayır, kılmaz!

Besmele çekmek, domuz yemeyi meşrulaştırmıyorsa domuzlaşmayı hiç meşrulaştırmaz.

Başkalarının hakkına tecavüzle elde edilmiş bir yiyecek hükmen domuz etidir. Hatta ondan da beterdir. Çünkü domuz eti yiyen, Allah'a tövbe ile kurtulabilir ama hükmî domuz etini yani başkalarının hakkını yiyen, tövbe ile kurtulamaz. Dini-imanı, salâtı, orucu, kendisini aklama vesilesi yaptığında ise katmerli domuz olur. Domuzun besmelesi, salâtı, orucu ne işe yarar!

Dinciliğin belirgin şeytanlıklarından biri de şu dayatmayı din diye öne çıkarmasıdır:

"Sen adamın yediğinin nereden, nasıl geldiğine değil, yemeğe başlarken besmele çekip çekmediğine bakacaksın! Besmele çekiyorsa makbul ve mümin adamdır. Sen mümin adamla uğraşmayı bırak da besmelesizlerle uğraş!"

Mâûn suresi bu Allah ve insan düşmanı alçak tavrın tam tersini istiyor: Yemeğe oturan adamın yediğinin nereden ve nasıl kazanıldığına bakacaksınız. Besmele çekmek bu gerçeği savsaklamanıza sebep olmamalıdır.

PAUL TILLICH'IN MÂÛN MESAJLI YORUMU

Tillich'in devrim mesajı: Telaffuz edilmeyen tanrı

Yüzyılımızın en büyük ilahiyatçı filozoflarından biri olan Paul Tillich (ölm. 1965), geliştirdiği ve açıkladığı yepyeni bir kavramla, her insanın gerçek Tanrısının ve dininin, onun söz ve iddialarının değil, 'son ve bağlayıcı realite' olarak seçtiği değer olduğunu öne sürerek dinler tarihinde ve felsefede yepyeni bir ufuk açmıştır. Bize göre, tamamen Kur'ansal olan bu bakış açısı, öncelikle Mâûn suresinden destek almaktadır.

Tillich, bir insanın gerçek tanrısının, o insanın hayatının olmazsa olmazı ve amacı haline getirdiği değer (veya kişi) olduğunu

söylüyor. Tezinin esası budur. Dâhi ilahiyatçı filozofa göre, insanın gerçek tanrısı, onun hayatında belirleyici olan neyse odur. Paraysa para, kadınsa kadın, şöhretse şöhret, mevki ise mevki, şiddetse şiddet... Bilinen Tanrı ve din söylemi, böyle bir insanda bir paravan veya maske olarak kullanılabilir; buna itibar etmemek lazımdır.

Tillich, insanın derinlerinde sakladığı ve hayatına yön verici kıldığı bu 'telaffuz edilmeyen Tanrı'ya, bu 'nihaî güc'e 'ultimate reality' (nihaî gerçek) ve 'ultimate concern' (nihaî bağlanma ve ilgi odağı) diyor. Bu olgu, her zaman, bir şeyin benimsenmesi, bir başka şeyin inkârı olacaktır. Böyle olunca da şu varoluş gerçeğinin altını çizmek gerekecektir:

Her imanda bir inkâr, her inkârda bir iman vardır. Bunların hangisinin gerçek olduğunu, kişinin nihaî realite olarak seçtiğine bakarak değerlendirmeliyiz, iddialara, söylemlere bakarak değil.

İnsanın 'son ve yüce ilgi noktası' (ultimate concern), esası bakımından tanrısaldır. Bu nihaî ve yüce ilgi noktası, her insanda bir başka ad altında yaşayabilir. 'Son ve yüce ilgi noktası'nın dinler tarihindeki ortak adı 'Tanrı'dır.

Bizim son ve yüce ilgi değerimiz, bizim, olmak veya olmamak noktamızı belirleyen değerdir. O, bizim sonsuzluk değerimizdir, insan, ait olduğunu hissettiği ve özlediği bu değerle sürekli bir biçimde ama değişik adlarla, ilgilenmektedir. Tillich burada, 'varoluş' (existence) ve 'varlık' (being) ayırımı yapmakta, 'varlık'ı daha esaslı bir değer olarak görmektedir.

Sonsuzluk değeri, bizim için sadece telaffuz edilen değer değil, onun arkasındaki, altındaki varlık değeridir. O olmadan varoluştan söz edilemez.

Mâûn suresinin söylemini esas alırsak, bu değerin bazen para ve hatta başkalarının hakkını gasp ederek elde edilen para olabileceğini görüyoruz. Son ve yüce ilgi (veya sonsuzluk değeri) bir isim meselesi değil, bir belirleyicilik meselesidir. Adına Allah, melek veya ölümsüz lider deseniz de eğer söz konusu nesne sizin için 'olmak veya olmamak' noktasında belirleyici değilse o nesne sizin 'son ve yüce ilgi değer'iniz olmaz. Ve bu haliyle dinin alanı içine girmez.

İşte bu noktada, Kur'an'ın Mâûn suresinin, namazını-niyazını menfaat aracı yapan ve bu aracı kullanarak kamunun haklarını çalıp çırpan kişileri, namazlarına-niyazlarına bakmadan 'dini inkâr edenler' olarak damgaladığını ve onları lanetlediğini bir kez daha hatırlayalım. Böylesine ağır bir suçlamanın gerekçesi nedir? Belli ki, Kur'an, 'Allah ve din' söylemlerine, ibadetlere, namazlara rağmen, bazı kişilerin, Tanrı'yı ve dini nihaî realite olarak almadıklarını, onların gerçek bağlayıcı değerlerinin para, dünyalık olduğunu görmüş ve ithamı ona göre yapmıştır.

Son ve yüce ilgi değer sizin iddialarınızı, giysilerinizi, mabede devamınızı belirleyen değer değil, varoluşunuzu belirleyen değerdir. Ve her insanın böyle belirleyici bir değeri vardır. Şeklinizi, sözlerinizi bilinen din ve Tanrı belirlese de varoluşunuzu belirleyen başka bir şeyse, sizin gerçek tanrınız, bilinen Tanrı değil, o belirleyici değer olacaktır. Bu belirleyici değer, mesela, maldır, paradır, şeyhinizdir, karınızdır, liderinizdir vs. Bu nihaî değer, kişilerin söylediklerine bakılarak değil, eylemlerine bakılarak belirlenmelidir. Mâûn suresinin yaptığı ve gösterdiği de budur.

Ve her insanın bu belirleyici değerinin din dışındaki alanlarda adı ne olursa olsun, din dilindeki adı Tanrı'dır. (Tillich, *Systematic Theology,* 1/13-15)

Unutmayalım ki, İslam Peygamberi, ümmetinin parayı, altını, gümüşü amaç edinenlerini 'Paraya tapanlar' olarak nitelemiş ve onları lanetlemiştir. Allah'a inanmadan paraya tapanlar lanetlenmemiştir de 'Allah'a inandığını söyleyerek müminleri kandırıp belirleyici değer olarak paraya tapanları yani Mâûn mücrimleri lanetlenmiştir. Çünkü Tanrı Elçisi, onların, bütün Allah ve din söylemlerine rağmen, esas ve nihaî ilgi noktalarının para olduğunu bilmiştir. Resuli Ekrem'in bu tavrını, Paul Tillich'in tespitleriyle veya Paul Tillich'in tespitlerini, Tanrı Elçisi'nin bu tavrıyla birlikte bir kez daha değerlendirin.

Paul Tillich'in bu temel bakış açısından hareketle vardığı sonuçların en dikkat çekicisi, felsefî anlamda bir ateizmin varlığını kabulün mümkün olmadığıdır.

Evet, Tillich'e göre, ateizm yoktur, Tanrı'nın başka bir adla anılması veya başka bir giysiyle ortaya sürülmesi vardır. Yani şirk vardır. Evet, ateizm yoktur, şirk vardır.

Nihaî ilgi kavramı, geleneksel anlayışların 'Zât' (varlığın dışında kişi) Tanrılarını hırpalamıştır ama vahyin tanıttığı Tanrı'nın gerçek çehresiyle anlaşılması bakımından tanımlanamaz büyüklükte bir hizmet vermiştir.

Dinler tarihinde, ufuk çizgilerini Kur'an'ın belirlediği, sisteme dönüşümünü ise Tillich'in yaptığı 'Nihaî ilgi' kavramını, Tillich'in büyük eserinden giderek biraz daha irdeleyelim.

Tanrı kavramı nihaî ilgi ile eşitlenirse, geleneksel din anlayışının din içinde görmediği birçok insan 'dindar' sıfatını kazanabilecektir. Dahası: Deistler, dincilere nispetle daha samimi müminler olarak öne çıkabilecektir. Bu, dinler tarihinde de genel insanlık tarihinde de bir devrimdir, bir dönüm noktasıdır. Eklemek zorundayız ki, Tillich'in bu yaklaşımı, ondan on üç asır önce yaşayan İmamı Âzam'ın, bir tür deizm anlamında alınmış olan iman ve mümin anlayışının da bir tekrarı sayılabilir. Ne yazık ki geleneksel felsefî-teolojik alışkanlık, Tillich'in bu tespitini alkışlamak yerine onu hırpalamak, hatta ateist ilan etmek için bahane yapmıştır. Tıpkı İmamı Âzam'ın fikrini onun din dışı ilan etmek için bahane yaptığı gibi...

Evet, çok şaşırtıcı gelebilir ama, 20. yüzyılın bu dev ilahiyatçı düşünürü, bazı çevrelerce ateistler arasına konmuştur. Sebep, geleneksel ilahiyatın Tanrı anlayışını bir tür putçuluk gibi görmesi ve Tann'yı bir 'panteistik spiritüalizm' objesi yaparak O'nu varlığın bizzat kendisi halinde algılamasıdır. Gelenekçilere göre, Tillich, Tanrı'nın varlığını inkâr etmiyor ama O'nun ontolojik (bağımsız kişilik) yönünü yok sayıyor. Muarızlarına göre, Tillich'in bu anlayışı onu belki 'materyalist ateist' yapmaz ama 'teolojik ateist' olmasını da önleyemez.

Tillich bu noktada en büyük eleştiriyi, çağdaşı Sydney Hook'tan almıştır. Hook, Tillich'i eleştirmekle yetinmemiş, eleştirilerini tarihe şu başlık altında eserleştirerek bırakmıştır: *"The Atheism of Paul Tillich"* (Paul Tillich'in Ateizmi), London, 1962

Tillich, geleneksel teolojiyi bir biçimde eleştiren hemen herkesin düşüncesini öne çıkarıp değerlendirmiştir. Geleneğin 'Allahsız' damgasını vurduğu Nietzsche bu bakımdan çok tipik bir örnektir. Tıpkı, geleneği Kur'an adına eleştiren Muhammed İkbal gibi, Tillich de, ikiyüzlülüğe en yıkıcı darbelerden birini vurmuş olan

Nietzsche'yi kucaklıyor, yüceltiyor. Şunu söylemekte gecikmiyor Tillich:

"Nietzsche'nin 'Tanrı öldü!' söylemi yadırganmamalıdır. Onun 'Öldü' dediği Tanrı geleneksel Tanrı anlayışıdır ki, o, gerçekten ölmüştür." (bk. James R. Lyons; *The Entellectual Legacy of Paul Tillich,* 66)

Paul Tillich'in ölümsüz mesajlarından hareketle şu sonuca varabiliriz:

Yedek-sahte ilahlı bir dine mensup olmaktansa dinsiz kalmak yeğdir.

Dinsizlikte, 'sahip olamadığımızın gerçeğini bulmak ümidi' vardır. Sahte dinde ise bu ümit yok edilmiştir.

Olması gerekene yönelik ümitten yoksun kalmak, olması gerekene sahip olmamaktan daha büyük bir beladır.